

конкурсах, проводимых внутри колледжа. В процессе выполнения курсовых и дипломных работ на дошкольном отделении преподаватели максимально учитывают предпочтения студентов при выборе тем для исследовательской работы. Стремление преподавателя увлечь студента способствует пробуждению интереса к научному поиску. Увлечённость студента исследовательской работой делает его субъектом деятельности, позволяет выстраивать подлинные субъект-субъектные отношения, предполагающие «сотрудничество и содеятельность» в поиске вариантов решения проблем.

Итак, использование разнообразных способов и средств мотивации при конструировании целостного педагогического процесса обеспечивает формирование стремления заниматься этой деятельностью на профессионально уровне.

ЛИТЕРАТУРА

1. Богословская О. Мотивация получения высшего образования в контексте выбора профессии // Высшее образование в России. 2006, № 5.
2. Краткий психологический словарь / Под общ. ред. А.В Петровского, М.Г. Ярошевского. – Ростов н/Д.: Феникс, 1999. – С. 210.
3. Митина А.М. Зарубежные исследования учебной мотивации взрослых/ А. М. Митина // Вестник Моск. ун-та. Сер. 14. Психология. – 2004., № 2.
4. Овчинников М. В. Динамика мотивации учения студентов педагогического вуза и её формирование. Диссертация канд. психол. наук, – 2008.
5. Пакулина С. А. Адаптивные способности студентов педагогического вуза: структура, факторы и средства развития. – М., 2008.

УДК 371.2(09)

**МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ
ШКІЛ-ІНТЕРНАТИВ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ
М. АНДРІЄВСЬКОГО (1922 – 1998 рр.)**

Токуєва Н.В.

Полтавська державна аграрна академія

Дана стаття розглядає засоби реалізації змісту, форм і методів морального виховання школярів в умовах інтернатних закладів освіти (за матеріалами науково-практичного доробку відомого педагога, директора Гадяцької загальноосвітньої школи-інтернату імені Є.П. Кочергіна Полтавської обласної ради М. Андрієвського).

Ключові слова: загальноосвітня школа-інтернат, моральне виховання, навчально-виховний процес, шкільний колектив, всебічне й гармонійне виховання особистості.

**НРАВСТВЕННОЕ ВОСПИТАНИЕ УЧАЩИХСЯ
ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ШКОЛ-ИНТЕРНАТОВ
В ПЕДАГОГИЧЕСКОМ НАСЛЕДИИ М. АНДРИЕВСКОГО
(1922 – 1998 гг.)**

Токуєва Н.В.

Данная статья рассматривает средства реализации содержания, форм и методов нравственного воспитания школьников в условиях интернатных учреждений (по материалам научно-практических работ известного педагога, директора Гадяцкой общеобразовательной школы-интерната имени Е.П. Кочергина Полтавского областного совета М. Андриевского).

Ключевые слова: общеобразовательная школа-интернат, нравственное воспитание, учебно-воспитательный процесс, школьный коллектив, всестороннее и гармоническое воспитание личности.

**MORAL EDUCATION OF THE PUPILS OF BOARDING SCHOOLS
IN THE PEDAGOGICAL HERITAGE OF M. ANDRIYEVSKIY
(1922 – 1998)**

Tokuieva N.V.

This article deals with the means of implementation of the substance, forms and methods of moral education of the pupils in the context of boarding institutions (based on the materials of research and practical groundwork of the famous educator, the headmaster of Gadyach secondary boarding school named after E.P. Kochergin of Poltava Regional Council M. Andriyevskiy).

Keywords: boarding school, moral education, educational process, school staff, full and harmonious upbringing of the individual.

Постановка проблеми. У навчально-виховній практиці загально-освітніх інтернатних установ пріоритетним напрямом є моральний розвиток особистості вихованця, формування ціннісної мотивації, самостійності, моральних норм поведінки і взаємовідносин, прилучення до загальнолюдських цінностей. Посилення прагматизму в культурно-освітньому середовищі, популяризація у засобах масової інформації споживацької психології зумовили тенденцію формального ставлення до духовного зростання особистості, нівелювання моральних та етичних цінностей, що може призвести до втрати історичної і національної самосвідомості, послаблення патріотичних і громадянських почуттів. Тому Національною доктриною розвитку освіти в Україні, концепціями національного, громадянського, превентивного виховання, Законом України «Про захист суспільної моралі», Указом президента України «Про першочергові заходи щодо збагачення та розвитку культури і духовності українського суспільства», програмними документами, прийнятими у контексті Болонського процесу, наголошено на доцільності звернення до педагогічного досвіду духовно-морального виховання дітей та молоді і творчого застосування напрацювань видатних педагогів минулого у сучасному освітньо-виховному просторі.

Метою нашого дослідження є визначення й характеристика основних ідей відомого полтавського педагога М. Андрієвського (1922-

1998 рр.) щодо змісту, форм і методів морального виховання школярів в умовах інтернатних установ, висвітлення його новаторського підходу і практичного вирішення даної проблеми у навчально-виховному процесі Гадяцької загальноосвітньої школи-інтернату імені Є.П. Кочергіна Полтавської обласної ради.

Виклад основного матеріалу. Окремі аспекти морального виховання школярів в умовах інтернатних закладів освіти були висвітлені в ґрунтовних наукових дослідженнях, присвячених організації навчально-виховної роботи загальноосвітніх шкіл-інтернатів на початку їх утворення: «Школа-интернат (вопросы организации и опыт воспитательной работы)» М. Алпатова, Н. М'яковської, Л. Спіріна, А. Шагової (1958 р.), «Идейно-воспитательная работа в школе-интернате» В. Гмурмана (1962 р.), «Методика виховної роботи в школі-інтернаті» за редакцією С. Литвинова і М. Миронова (1963 р.), «З досвіду роботи шкіл-інтернатів Української РСР» С. Болгаря і А. Бондаря (1965 р.) та ін.

Проблем морального виховання учнів інтернатних установ прямо чи опосередковано торкаються і сучасні вітчизняні та російські дослідники (А. Аблятипов, О. Голуб, К. Дригіна, Н. Кононенко, О. Корсакова, Н. Орлова, В. Покась, В. Пушкар, А. Рацул, Т. Семенкова, К. Чертова, П. Ширяєв, В. Яковлєва та ін.). Теоретичне вивчення проблеми дозволяє констатувати відсутність єдності поглядів науковців у визначенні дефініції «моральне виховання» в історико-педагогічній та психологічній науках.

Із огляду на це, ми звернулися до дослідження педагогічної спадщини відомого полтавського педагога, Героя Соціалістичної Праці, заслуженого вчителя України Михайла Костянтиновича Андрієвського (1922-1998 рр.), який протягом 36 років очолював Гадяцьку загальноосвітню школу-інтернат імені Є.П. Кочергіна Полтавської обласної ради.

М. Андрієвський – автор науково-практичних досліджень із питань організації навчально-виховного процесу в умовах інтернатних закладів освіти. У своїх статтях, виступах, доповідях, у книзі «Прилучення до життя», підготовленій у співавторстві із заслуженим учителем Української РСР, завучем Гадяцької школи-інтернату

В. Павелко, М. Андрієвський розробляв ідеї всебічного й гармонійного виховання особистості, розвитку її духовних, моральних, фізичних якостей, творчих здібностей, комплексного підходу до виховання суспільно-активного члена соціуму. Велику увагу він приділяв визначенню змісту, форм і засобів морального виховання учнів загальноосвітніх інтернатних закладів.

Процес морального виховання, на думку М. Андрієвського, – це цілеспрямовано організована взаємодія педагогів і вихованців, направлена на формування в учнів системи ставлень до себе, своїх вчинків і об'єктивної дійсності згідно з загальнолюдськими моральними нормами і принципами. Він писав: «...Отже, ми повинні закласти в кожному школяреві таку міцну моральну основу, вкласти такий могутній ідейний заряд, який би за будь-яких умов визначив його майбутні вчинки, сформував розуміння громадянської позиції, ставлення до своїх обов'язків у суспільстві» [1, с. 100].

В умовах загальноосвітніх інтернатних закладів для дітей-сиріт, дітей із багатодітних чи неповних сімей, дітей, позбавлених батьківського піклування, і дітей, для виховання яких відсутні умови у родині, моральне виховання школярів має специфічні особливості компенсаційного та реабілітаційного характеру, які допомагають подолати певні відхилення у поведінці та моральній свідомості переважної більшості учнів (відсутність навичок самостійної поведінки, невпевненість, комплекс неповноцінності, почуття соціальної відчуженості, недостатній прояв позитивних соціально-рольових орієнтирів, підвищена агресивність, нехтування собою як особистістю, певна педагогічна закладаність з ускладненою соціальною адаптацією або девіантним чи деліквентним характером поведінки).

М. Андрієвський казував, що моральне виховання учнів школи-інтернату покликане не лише формувати навички і звички загально-визнаної моральної поведінки, а й корегувати їх, навчити вихованців критично, а в деяких випадках і негативно ставитися до свого минулого досвіду, набутого у неблагополучних, морально неповноцінних сім'ях або оточуючого середовища. «Я вважаю головним, – підкреслював педагог, – щоб дитина повірила в свої сили і здібності, глибоко усвідомила, що у неї є всі можливості стати повноцінною людиною,

побудувати цікаве, захоплююче й радісне життя. Якщо учитель досягне цього – можна сміливо вважати, що основний обов'язок він виконав чесно» [2, с. 3].

Оптимізація процесу морального виховання учнів загальноосвітніх інтернатних установ, на думку М. Андрієвського, можлива лише за умов єдиної і послідовної реалізації змісту, форм і методів морального виховання у скоординованій роботі усіх учасників навчально-виховного процесу (учителів, вихователів, співробітників школи-інтернату, батьків, представників громадськості, вихованців) в усіх сферах життєдіяльності школярів (навчальна робота, побутові справи, суспільно корисна праця, громадська діяльність, дозвілля тощо). Педагог уважав за необхідне робити акцент саме на практичному спрямуванні змісту морального виховання у формуванні високих моральних якостей, практичного досвіду щоденної поведінки, самостійності, активної життєвої позиції в умовах регламентованого і дещо ізольованого життєустрою школи-інтернату з метою соціалізації особистості та підготовки до самостійного життя.

Доведено, що моральне виховання охоплює усі сфери життєдіяльності вихованця інтернатного закладу. Тому, окрім традиційних форм морального виховання (спеціальних уроків, етичних бесід, лекцій, тематичних виховних заходів) у Гадяцькій школі-інтернаті впроваджувалися новаторські форми у навчальній діяльності вихованців: створення лабораторії НОП (наукової організації праці), де вивчаючи спеціальну літературу, використовуючи допомогу педагогів та листуючись з науковцями, школярі підготували науково обгрунтовані розробки з практичними порадами й рекомендаціями щодо методів вивчення окремих предметів, організації самопідготовки, самоосвіти, самовиховання тощо [3, с. 39]. М. Андрієвський у книзі «Прилучення до життя» писав: «Від традиційних учительських порад: як краще готувати уроки з того чи іншого предмета, краще запам'ятовувати матеріал, працювати над книгою тощо – ми перейшли до безпосередньої участі самих вихованців-старшокласників у творенні методики наукової організації праці й не помилилися. Питання оволодіння сучасними прийомами навчання захопило учнів і, разом із конкретним результатом роботи, значно збагатило їх самих» [1, с. 40].

Вихованню ініціативності, працелюбності, чуйності, доброзичливості, колективізму, розвитку самостійності та соціальної відповідальності сприяло виконання вихованцями школи-інтернату деяких обов'язків учителів та вихователів, що повною мірою виявлялося в організації роботи учнів-«консультантів» і учнів-«асистентів», які, ґрунтовно проконсультовані вчителем, приходили на допомогу слабшим учням у години самопідготовки або допомагали вчителю під час уроку, забезпечуючи роботу технічних навчальних засобів під час практичних або лабораторних робіт тощо. Не заперечуючи керівної ролі вчителя у навчальному процесі, М. Андрієвський зазначав, що «...учнівський колектив і його актив – невичерпне живильне джерело творчого начала педагогічного процесу, вірний і надійний союзник педколективу у боротьбі за глибокі й міцні знання учнів. Прилучити якомога більше школярів до діяльності по забезпеченню високої успішності, навчити виступати у ролі вчителя – в цьому наш колектив вбачає чималі потенційні можливості успіху» [1, с. 34].

Цікавими, дієвими й різноманітними були форми морального виховання учнів Гадяцької школи-інтернату у їхній позаурочній діяльності: участь у поповненні матеріалів шкільного методичного кабінету учнівськими розробками загальних, гурткових і шефських виховних заходів, бесід, ігор, інсценізацій; проведення щотижневих лінійок по підбиттю підсумків роботи (урочистий ритуал яких М. Андрієвський називав «духом дитячого самовиявлення») [1, с. 82]; участь у суспільно корисній праці (виготовлення наочних засобів для навчальних кабінетів; благоустрій шкільної будівлі, гуртожитку, спортивного комплексу, шкільного подвір'я, пришкільної території; самообслуговування; перебування у дитячому оздоровчому таборі; озеленення вулиць міста; робота на шкільній тваринницькій фермі, у теплиці, розаріумі, у шкільному садку; прибирання та озеленення міського парку Слави та могил воїнів, загиблих у Великій Вітчизняній війні; щосезонна робота у підшефному колгоспі); спортивно-масова і військово-патріотична робота, яка полягала в організації спортивних змагань, екскурсій до інших міст, туристичних походів шляхами партизанських загонів, збагаченні матеріалів та експонатів шкільного Музею трудової і бойової слави [4, с. 2].

Для молодших школярів і підлітків були організовані вечірні клуби «Поговоримо по щирості», «Лілея», «Мамині поради», «Подружка»; для старших школярів – школа самовиховання, заняття у якій вели не лише педагоги, а й психологи, лікарі, актори, спортсмени, люди з великим життєвим досвідом, і клуб «Ровесник», де проводилися дискусії, обговорення проблем молоді, зустрічі з цікавими людьми. Важливими напрямками позакласної роботи як форм морального виховання особистості було і шкільне радіомовлення, випуск стінгазет, ведення літопису школи-інтернату, зустрічі з випускниками різних років, збереження шкільних традицій, організація свят, запропонованих самими вихованцями (День народження школи-інтернату, День бабусь і дідусів, Свято яблуневого саду тощо). М. Андрієвський писав: «...І скільки існує школа, ніхто не пам'ятає порушення жодного запланованого пункту. Це – якщо можна так сказати – традиція порядку. Вона – в усьому: у вихованні, у навчанні, зрештою у звичках, у характері кожного вихованця» [5, с. 3].

Отже, функціонування школи-інтернату як відкритої соціально-педагогічної системи мало безперервний, керований комплексний характер, забезпечуючи цим сприятливі умови для цілеспрямованого морального виховання школярів.

Новаторський підхід М. Андрієвського виявився і в реалізації форм і методів морального виховання школярів через систему виховних засобів учнівського самоврядування та практичному вирішенні даної проблеми у навчально-виховному процесі Гадяцької школи-інтернату.

Наприкінці 50-х – на початку 60-х років особливу увагу дослідників привернула проблема взаємодії органів учнівського самоврядування і політичних молодіжних організацій (комсомольської, піонерської). Деякі науковці наголошували на необхідності функціонування учнівського самоврядування під керівництвом комсомольської та піонерської організацій (В. Коротов, З. Малькова, С. Черник та ін.). Інші – вказували на паралелізм у роботі організацій і виступали лише за комсомольське та піонерське самоврядування (Є. Костяшкін, І. Мітіна та ін.). Розглядаючи дану проблему з позицій учення А. Макаренка, дослідники охарактеризували зміст і форми роботи учнівського самоврядування, визначили його як дієвий засіб ідейно-морального виховання (Г. Жураковський, М. Ізосімов, Є. Кнохінов, М. Неженський,

М. Павлова, В. Опалихін, П. Степанов, П. Фролов, В. Ханчин та ін.). Макаренкознавці вказували на роль учнівських комітетів у підвищенні громадської активності школярів, на такі важливі риси учнівського самоврядування, як стосунки відповідальної залежності і співробітництва між членами колективу, взаємне керівництво і підлеглість, більш широку і реальну участь усіх членів колективу вихованців і педагогів в управлінні різними сферами життя школи.

Впровадження системи самоврядування у Гадяцькій школі-інтернаті розпочалося з всебічного соціологічного дослідження, яке допомогло з'ясувати «зворотній зв'язок» впливу педагогів на вихованців і виявило небайдужість наставників до думки школярів і зацікавленість у їхніх порадах, пропозиціях тощо [1, с. 31]. На загальношкільних зборах були обрані члени шкільної ради, обговорювалися напрями їхньої роботи та організації дієвого контролю за виконанням рішень зборів, були затверджені документи, що регламентували діяльність учнів школи-інтернату (статут органів самоврядування, правила для учнів, положення про черговий клас, план роботи тощо).

Структура учнівського самоврядування у Гадяцькій школі-інтернаті об'єднувала старост класів, президентів численних інтернатівських клубів, спортивну раду школи, господарників груп, редакторів стінгазет, керівників комсомольської та піонерської організацій, старшу піонервожату, учителів, заступника директора з навчально-виховної роботи, директора. В основі системи самоврядування – широка можливість участі школярів у вирішенні питань повсякденного життя школи, втілення дитячої ініціативи.

Організація позакласної діяльності через учнівське самоврядування дозволяла залучити до участі в його роботі значну кількість учнів. Так, у кожному класному колективі були: староста класу, старости спалень, керівники бригад із самообслуговування (прибирання гуртожитських приміщень, навчальних кабінетів, робота на закріпленій за класом дослідній ділянці або на тваринній фермі, у садку, на шкільному подвір'ї чи в теплиці, чергування в їдальні тощо), члени класної сантрійки, фізорг класу, організатор шефської роботи з молодшими школярами, керівник «зеленого патруля», редактори стінгазет, організатори шкільного радіомовлення тощо. М. Андрієвський зазначав, що «підлітки духовно дорослішають, коли з'являється можливість про-

явити себе у дії, коли відчувають себе особисто відповідальними за доручену справу» [1, с. 67].

Учнівське самоврядування у різних напрямках навчальної та поза-класної діяльності вихованців сприяло на практиці єдності навчання й виховання, зміцнення зв'язку навчально-виховного процесу в школі-інтернаті з життєвими реаліями (дослідницька, пошукова, краєзнавча, клубна, гурткова, інтернаціонально-патріотична, господарська робота).

Важливим чинником підготовки організаторів трудового процесу стало створення учнівських трудових бригад, виховна ефективність діяльності яких визначалася певною мірою рівнем організації в них органів учнівського самоврядування. Бригадири мали право приймати самостійні рішення, обговорюючи їх з іншими членами бригади, самі їх виконували й оцінювали, а це означало, що вони несли відповідальність за організацію усієї роботи. Інтереси колективу ставали інтересами кожного, а індивідуальна праця визначала рівень загальної роботи бригади, що вимагало від кожного чітко виконувати особисті обов'язки; виховувало відповідальність, самостійність, соціальну активність; розвивало ініціативу, самодіяльність і творчість. Саме у суспільно корисній праці у повній мірі виявлявся розвиток особистісних якостей, формувалася самосвідомість, перебудовувалися потреби і мотивація поведінки. М. Андрієвський писав, що «...учнівська праця цінна для нас не сама по собі. Адже саме в праці і через працю йде складний процес становлення особистості, у ній вирізняються моральні начала справжнього громадянина...» [1, с. 42].

М. Андрієвський убачав у виховних впливах учнівського самоврядування систему організованих і цілеспрямованих, педагогічно доцільних засобів, які є важливою умовою ефективної реалізації основних принципів морального виховання, оптимізації усього навчально-виховного процесу, підготовки вихованців школи-інтернату до майбутньої самостійної життєдіяльності.

Висновки. Аналіз новаторських ідей М. Андрієвського щодо змісту, форм і методів морального виховання школярів в умовах загальноосвітніх інтернатних закладів освіти показав, що досвід Гадяцької школи-інтернату, яку називали «академією педагогічної практики», напрацювання усього педагогічного колективу були спрямовані на виконання стратегічних завдань інтернатних установ, які полягали у

вихованні високоосвіченого, всебічно розвиненого, активного члена суспільства, його соціалізації, забезпеченні адаптації, самореалізації як в умовах школи-інтернату, так і в реаліях життєвого простору, підготовки до повноцінного самостійного життя. Моральне виховання було спрямоване на засвоєння особистісно базових компонентів культури, на прищеплення творчого й ініціативного відношення до суспільного життя, на розвиток навичок міжособистісного спілкування і пріоритет загальнолюдських цінностей.

Дослідження науково-практичного доробку М. Андрієвського надасть можливість збагатити національний педагогічний досвід і використати його для послідовного удосконалення освітнього рівня й вирішення проблем реалізації змісту, форм і методів морального виховання школярів в умовах загальноосвітніх інтернатних установ та нових моделей суспільного виховання дітей з певними життєвими проблемами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрієвський М.К., Павелко В.В. Прилучення до життя / М.К. Андрієвський, В.В. Павелко. – К.: Політвидав України, 1979. – 102 с.
2. Сердюченко Г. Його покликання / Г. Сердюченко // Зоря Полтавщини. – 1968. – № 181. – С. 3.
3. Беседа В.М., Галушка Н.А., Кущенко А.Л., Беседа О.Г. Історія Гадяцької школи-інтернату / В.М. Беседа, Н.А. Галушка, А.Л. Кущенко, О.Г. Беседа. – Гадяч: Вид-во «Гадяч», 2008. – 136 с.
4. Андриевский М.К. Большая родня. Раздумья о школе-интернате. / М.К. Андриевский // Правда Украины. – 1971. – № 253. – С. 2.
5. Мартусь В. Академія педагогічної практики. З досвіду роботи Гадяцької школи-інтернату / В. Мартусь // Зоря Полтавщини. – 1966. – № 272. – С. 3.
6. Ученическое самоуправление в школе: сегодня і завтра: Книга для учителя / [сост. В.В. Жуков, ред. Л.Ю. Гордин]. – К: Радянська школа, 1989. – 334 с.
7. Андриевский М.К., Павелко В.В. Использование педагогического наследия А.С. Макаренко в практике работы школы-интерната: [Текст] / М.К. Андриевский, В.В. Павелко // А.С. Макаренко и Полтавщина: тезисы докладов и сообщений областной научно-практической конференции. – Полтава: Изд-во «Полтава», 1986. – 160 с.